

УДК 316.74:796

Ю. В. МОСАЄВ

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗРІЗІ СВІТОВИХ ПЕРШОСТЕЙ ІЗ ФУТБОЛУ 1930–1962 РР.

У статті подано ретроспективний соціологічний аналіз соціально-політичних процесів у розрізі світових першостей із футболу 1930–1962 рр. Розглянуто основні мотиви започаткування проведення світових футбольних першостей. Розкрито основні тенденції розвитку успішності виступів футбольних збірних на шести футбольних світових першостях, виходячи із соціальних та соціально-політичних факторів.

Ключові слова: ретроспективний соціологічний аналіз, світова першість із футболу, соціально-політичні процеси.

Футбол є найпопулярнішим командним ігровим видом спорту в світі. Уже на початку свого існування футбол відіграв важливу роль у світовій дипломатії і був відображенням багатьох важливих соціальних процесів. На нашу думку, дослідження особливостей розвитку світових футбольних першостей як маркера світових соціально-політичних процесів є перспективною справою.

На сьогодні цей формат дослідження глобальних соціально-політичних процесів не був заявленим ні у вітчизняній, ні у світовій соціології.

Мета статті – провести ретроспективний соціологічний аналіз соціально-політичних процесів у розрізі світових першостей з футболу 1930–1962 рр.

Перша футбольна першість з футболу відбулася в 1930 р. в Уругваї. До проведення цього спортивного змагання були спроби організувати глобальні футбольні турніри, але вони були недостатньо легітимними. Першим варіантом була неофіційна футбольна першість між збірними Великобританії, але, на відміну від регбійного турніру шести націй, футбольний аналог не зміг проіснувати достатньо довго та відіграти важливу роль у розвитку футболу та його поширенні серед населення. Альтернативою британському формату світових футбольних форумів став французький формат у межах Олімпійського турніру. Цей формат став апологодетом розвитку футбольних успіхів країн Південної Америки та країн колишньої Австро-Угорщини. Крім того, ця ситуація була не вигідною для Міжнародної федерації футболу (ФІФА), яка мала амбіції проводити футбольні першості світового масштабу під власною егідою. Тому за допомогою південноамериканських країн, які показували значні результати на футбольних Олімпійських турнірах, довелося пожертвувати їм проведення першої сві-

тової першості, яка пройшла на території Уругваю [8]. На перший погляд, такий вибір був нелогічним, адже на території Південної Америки найбільш вигідними були варіанти з вибором Аргентини та Бразилії. На нашу думку, такий варіант має футбольний геополітичний підтекст. Оскільки, з одного боку, збірна Уругваю була тріумфатором останніх кількох футбольних олімпійських турнірів (1924 та 1928 рр.), і цей крок команди голови ФІФА Ж. Ріме був ударом для команди П. Де Кубертена. З іншого боку, для європейського футболу проведення першого “мундіалю” на території південноамериканських суперників було б політичним фіаско. Усі вищезгадані політичні аспекти призвели до того, що уругвайський світовий футбольний форум був досить скромним як за кількістю учасників (13), так і за умовами проведення. Це сталося через низький рівень транспортної інфраструктури того часу, що суттєво вплинуло на кількість учасників з Європи та на їх фізичний і психологічний стан. Як наслідок, до четвірки медалістів увійшла лише збірна Югославії. Іншими представниками медалістів стали виключно представники Америки. Серед них переможець Уругвай, фіналіст Аргентина та, несподівано, збірна США. Ще більш вражаючою стає картина, коли зазначити, що замкнули “шістку” команди Чилі та Бразилії. Представники інших континентів узагалі не змогли взяти участь у першості. Головний наслідок цієї першості з футболу – це програш європейських футболістів та функціонерів, розкол європейського футболу через ігнорування цього змагання представниками “туманного альбіону”.

Наступна футбольна першість пройшла в 1934 р. на футбольних полях Італії. Вона мала політичний підтекст: у спорт прийшли гроші європейських фашистів та нацистів. Першим на цьому полі був Муссоліні, що колонізував гру з метою зміцнення народної підтримки свого фашистського режиму. Проведення Італією чемпіонату світу 1934 р. він оголосив свідченням відродження італійської міці і навіть проводив аналогії з досягненнями атлетів Римської імперії [4]. І це допомогло італійським футболістам виграти першу європейську світову футбольну першість.

Ця футбольна першість мала попередній етап, до якого були залучені представники Азії й Африки – Єгипет та Палестина. Ці країни виступили по-різному, але змогли ствердити вектор мультикультуральності та інтернаціоналізму в світовому футболі на рівні збірних. Взяли участь у цьому відбірковому турнірі й прибалтійські країни Естонія та Литва [9]. Інший вектор цього турніру полягав у зменшенні квоти Південної Америки. Лише збірним Бразилії та Аргентини вдалося побороти цей відбірковий раунд світової футбольної першості.

Фінальний турнір пройшов за так званою нокаут-системою, яка полягала у вибуванні країни, що програла. Відтак, уже в першому раунді турніру не змогли виграти саме європейські країни, Єгипет, США і Бразилія. У чвертьфіналах зіткнулися представники колишньої Астро-Угорщини та союзників (Австрія, Угорщина, Чехословаччина та Швейцарія), зважаючи

на участь збірної команди Швеції, можна говорити про “північний” футбольний тренд. Четвірка фіналістів виглядала так: Італія, Чехословаччина, Австрія та Німеччина. Перемога дісталася господарям, які переграли у фіналі представників Чехословаччини. Головний тренд цієї світової футбольної першості – це лідерство футбольних збірних союзників фашистської Німеччини.

У 1938 р. футбольний “мундіаль” пройшов на території Франції. Слід звернути увагу на участь у відбірковому турнірі збірної команди Ірландії, яка відмовилася від бойкоту британських футбольних збірних [10]. Економічна криза в Південній Америці призвела до того, що лише Бразилія змогла виставити свою національну збірну, і турнір перетворився в профанацію. В Азії успішно стартувала збірна сучасної Індонезії, яка тоді мала назву Голландська Ост Індія. Хоча цей успіх можна списати на колоніальність країни, що дало змогу за допомогою нідерландських колонізаторів провести цей відбірковий турнір. Сьогодні ж у нас найбільший подив викликає турнір Північної та Центральної Америки, у якому взяли участь шість збірних команд [10]. Водночас більшість з них знялася з відбіркового етапу, коли Ж. Ріме лобював проведення цього турніру у Франції. Ця подія “пригальмувала” розвиток футболу в регіоні.

Фінальний турнір пройшов знову за нокаут-системою, яка вже в першому раунді відсіяла збірну Німеччини, і до кінця чемпіонату сформувався квартет найімовірніших переможців. Він склався зі збірних Італії, Бразилії, Швеції та Угорщини. Переможцем стала збірна Італії, підтвердивши фашистські вектори розвитку тогочасного спорту. Інші учасники квартету були представниками країн із розвиненим робочим рухом, тому перемога італійської збірної стала символічною як передвісник фашистсько-нацистської експансії в Європі.

Наступний світовий футбольний форум відбувся через дванадцять років у 1950 р. в Латинській Америці. На нашу думку, головними факторами вибору стало те, що форум 1938 р. відбувся на території Європи, і те, що Друга світова війна не торкнулася Південної Америки, тож вона інфраструктурно була краще готова до проведення цього спортивного змагання, ніж Європа. Вибір між Аргентиною та Бразилією було зроблено, зважаючи на авторитет та фінансову спроможність Південної Америки.

Сам формат фінальної частини був складнішим за попередні і не передбачав нокаут-системи, у тому числі матчі за перемогу в цьому турнірі. Цей формат не дав змоги перемогти збірній Бразилії, оскільки збірна команда Уругваю зіграла стабільніше за господарів турніру і здобула перемогу в очному протистоянні [7]. Ця поразка позначилася на національному менталітеті бразильців, які наступні шістьдесят чотири роки мріяли про реванш. І це – не алегорія, оскільки для Бразилії футбол – це окремий соціальний інститут, було багато сентенцій із цього приводу, незважаючи на всі перемоги бразильського футболу. Іншим підсумком цього футбольного

форуму є друга перемога Уругваю, який завоював особливе місце як у регіональній політиці, так і світовому та регіональному спорті. Особливо роль Уругваю стала помітною на фоні чергового бойкотування футбольного форуму Аргентиною, яка вважала за потрібне ігнорувати змагання, в яких є перевага на старті бразильських сусідів. Серед європейців лідерами стали Швеція та Іспанія. Представники Швеції переживали становлення власного соціал-демократичного устрою, а їх конкуренти-іспанці продовжували існування в межах авторитарного режиму Франко. Водночас такі успіхи можна пояснити й тим, що серед країн, які постраждали від наслідків Другої світової війни, їм вдалося зберегти такий рівень життя, де спортивна система була здатною підготувати спортсменів, що на рівних змагалися зі спортсменами, які готувалися в країнах, що не постраждали від ведення прямих бойових дій. Ще одним з головних результатів цього спортивного форуму можна назвати розвінчання міфу про виключність британського футболу, тому що збірна Англії програла цей спортивний форум.

Наступна футбольна світова першість відбулася на території Швейцарії, і до неї вже були допущені країни, які не брали участі в попередній першості та літніх Олімпійських іграх у Хельсінкі. Тому можна говорити про повернення німецького вектора у світовий футбол. Тим більше, що він був розширений шляхом формування таких збірних, як НДР та Саар [11]. Ці збірні були сформовані на територіях Німеччини, які були окуповані СРСР та Францією. Цікавою є тенденція поновлення зменшення інтересу країн Південної Америки до світової першості. Серед таких знову можна зазначити Аргентину й Перу. На нашу думку, цей факт є підтвердженням економічних проблем країн цього континенту та їх неможливості здійснення подорожі з Південної Америки до Європи.

Головний підсумок футбольного турніру – це драматичний фінал, у якому посередня збірна Німеччини здобула вольову перемогу над зірковою командою Угорщини, що була тріумфатором минулого Олімпійського футбольного турніру [5]. Соціальний наслідок цього фіналу полягає в тому, що сформувався імідж так званої “німецької футбольної машини”, яка виграє за рахунок своєї дисциплінованості. Цей імідж перейшов і на звичайних жителів ФРН. Водночас цей фінал “поховав” Угорщину як спортивну країну та націю. Звісно, це результат економічної політики Угорщини, яка не змогла підтвердити високий рівень розвитку спортивної інфраструктури, що був сформований в Австро-Угорщині.

Інший підсумок цього футбольного форуму – це криза футболу в традиційних європейських футбольних центрах. Англія не змогла відновити своє домінування, не кращі результати мали Італія й Іспанія. Франція та Португалія взагалі не змогли показати позитивного результату. На нашу думку, це наслідок післявоєнного розвитку європейської економіки. Водночас ФРН, Австрія та Угорщина переформатовувалися, та їх система виявилася найуспішнішою. Тенденційно на високому рівні збереглися ре-

зультати Бразилії та Уругваю. На нашу думку, саме в ці роки були закладені тенденції успішності футболу на території Південної Америки, і футбол у цих країнах перетворився на ефективний соціальний ліфт.

Під знаменами футбольної першості в Швеції пройшов 1958 р. У ті часи Швеція була одним з промислових лідерів Європи і мала значні успіхи у футболі. Загалом основним трендом першості було повернення до когорти лідерів світового футболу на рівні національних збірних [1], зокрема Аргентини та Югославії. Крім Ірландії, всі інші частини Великобританії та британського світу Європи взяли участь у фінальній стадії футбольної першості світу. На високий рівень повернулася Франція, і дебютантом цього футбольного турніру стала збірна СРСР як переможець Олімпійського футбольного турніру в австралійському Мельбурні [3]. Збірній команді Бразилії вдалося перемогти господарів турніру – команду Швеції. Довгі роки ця перемога була єдиною здобутою за межами власного континенту. І в межах цього турніру народився бренд Пеле як “зірки”, а потім і “короля” світового футболу. Найвищу нагороду в своїй історії здобули футболісти Швеції, що ознаменувало перехід країни до соціалістичної економіки під проводом соціал-демократичної ідеології, а це не могло дозволити країні підтримки на високому рівні національного футболу. Наступні провідні місця в цьому турнірі здобули команди Франції та Німеччини. Далі місця посіли представники британського світу СРСР, крім США, всі інші країни – активні учасники Другої світової війни та “Ялтинської системи безпеки”.

Наступний світовий чемпіонат з футболу пройшов на території Південної Америки. І в боротьбі між заявками Аргентини та Чилі перемогу здобули функціонери з Чилі [2]. Переможцями турніру знову стала збірна Бразилії, повторивши результат італійців. Цей факт засвідчив абсолютне домінування бразильських футболістів у світовому футболі. Збірна Бразилії в межах двох футбольних форумів не програла жодного матчу, а всі перемоги були безперечними. Якщо брати формат брендovanості конкретних футболістів, то цей чемпіонат світу став розчаруванням для Пеле та кращого гравця світу того часу Л. Яшина. Водночас цей чемпіонат став триумфом для іншого бразильського гравця – Гаринчі [2]. Серед переможців турніру слід відзначити збірні Чехословаччини, Чилі та Югославії. Як бачимо, ця футбольна першість стала успішною для соціалістичних країн, які робили ставку на аматорський футбол та фізкультурізацію мас. Тому в тренді цього футбольного форуму є масовість.

Висновки. Світові футбольні форуми є однією з форм відображення та інтерпретації соціальних подій, що відбуваються в межах того чи іншого соціального дискурсу. Особливо це важливо в цивілізаційному співтоваристві. Основне протистояння в межах світових першостей з футболу в 1930–1962 рр. – між збірними Європи та Південної Америки. У цей історичний період спостерігалися тенденції впливу авторитарних лідерів на

формування футболу в європейських країнах та становлення футболу як одного із соціальних ліфтів у країнах Південної Америки.

Список використаної літератури

1. Бразильская ламбада 4-2-4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cup2002.ru/581.shtml>.
2. Вива, Бразилия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cup2002.ru/582.shtml>.
3. Год Олимпийский 1956. – Москва : Физкультура и спорт, 1958. – 285 с.
4. Дафи Д. Футбол и фашизм: страницы истории [Электронный ресурс] / Д. Дафи. – Режим доступа: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/sport/newsid_3129000/3129206.stm.
5. Драма великих венгров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cup2002.ru/580.shtml>.
6. “Скуадра Адзурра” торжествовала в Париже [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cup2002.ru/578.shtml>.
7. Angelo L. C. A history of the World Cup: 1930–2006 / Lisi Clemente Angelo. – Lanham, MD : Scarecrow Press, 2007.
8. Seddon P. The World Cup’s Strangest Moments / P. Seddon. – London : Robson, 2005.
9. World cup 1934 qualifying [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rsssf.com/tables/34q.html>.
10. World Cup 1938 Qualifying [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rsssf.com/tables/38q.html>.
11. World Cup 1954 Qualifying [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rsssf.com/tables/54q-det.html>.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2015.

Мосаев Ю. В. Ретроспективный социологический анализ социально-политических процессов в разрезе мировых первенств по футболу 1930–1962 гг.

В статье проведен ретроспективный социологический анализ социально-политических процессов в разрезе мировых первенств по футболу 1930–1962 гг. Рассматриваются основные мотивы начала проведения мировых футбольных первенств. Раскрываются тенденции развития успешности выступлений футбольных сборных на шести футбольных мировых первенств, исходя из социальных и социально-политических факторов.

Ключевые слова: ретроспективный социологический анализ, мировое первенство по футболу, социально-политические процессы.

Mosayev Y. Retrospective Sociological Analysis of the Socio-Political Processes in the Context of the World Football Championship in 1930–1962.

The article conducts a retrospective sociological analysis of the socio-political processes in the context of the world Championships on football 1930–1962 years of the twentieth century. The article examines the main reasons the start of the world football championship. The material examines the main trends in the development of the success of the performances of football teams on six football world Championships on the basis of social and socio-political factors.

Football’s most popular team sport in the world. In the beginning, football played an important role in world diplomacy and has been reflected many important social processes. In our opinion, the study of features of development of world football Championships as a marker of global socio-political processes is a promising business. Analysis of recent researches and publications. Today, this format of study the global socio-political processes was not declared in domestic and world sociology. To carry out a retrospective sociological

analysis of the socio-political processes in the context of the world Championships on football 1930–1962 years of the twentieth century.

Football the first football championship was held in 1930 on the territory of Uruguay. To hold this sporting events were attempts to hold a global football tournaments, but they happened in not quite legitimate way. The first option has been the unofficial football championship between the national teams of great Britain, but unlike Rugby tournament six Nations football counterpart couldn't survive long enough to play an important role in the development of the sport of football and its distribution among broad layers of the population. Alternative to the British format of world football forums French format in the framework of the Olympic tournament. This format became the apologist of the development of the football success countries in South America and countries of the former Austro-Hungarian Empire. This football championship was held in 1934 on the football fields of Italy. And this football world Cup had a political subtext. It was the fact that in sports the money came from the European fascists and Nazis. The first in this field was Mussolini, colonized game to strengthen popular support for his fascist regime.

In General, it should be noted that the world football forums are a form of reflection and interpretation of the social events that take place in the framework of a social discourse. This is especially important in the framework of the civilization community. The basic opposition at the world Championships in football in the period from 1930 to 1962 confrontation between the national teams of Europe and South America. In this historical period was characterized by the trends of the influence of authoritarian leaders on the formation of football in European countries and establishment of football as one of social mobility in the countries of South America.

Key words: *retrospective sociological analysis, the world championship on football, social and political processes.*